Ա. Տարի — Թիւ 86 | Չորեքշաբթի, 24 Նոյեմբեր 1915

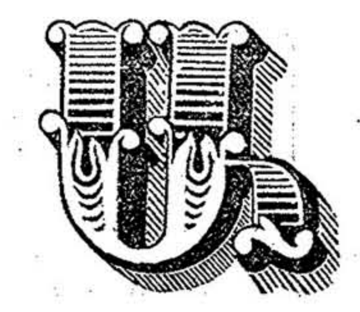
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԷՄ

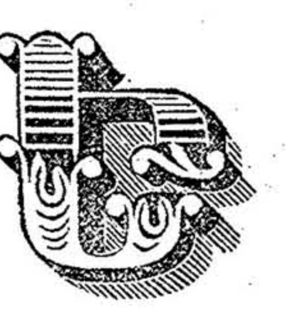
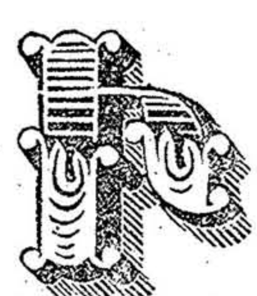
ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
ԵԳԻՊՏՈՍ . . Ղ.Ո.	80	40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ Ֆր.	20	10

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԳԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
Շարա Ապու Տարտար, Թիւ 16
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՀԱՍՑԷ
Journal AREV
B. P. № 600
Alexandrie, EGYPTE

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԷՊ

Այն օրը երբ Թալէաթի և Էնվէրի նման արկածախնդիր վարիչներ Թուրքիան կը նետէին միջազգային պատերազմի խառնուրդին մէջ, Հայերուն կացութիւնը ծանրապէս կը վտանգուէր։

Ի՞նչ դիրք պիտի բռնէին Հայերը պատերազմող կողմերուն հանդէպ և ի՞նչ դիրք պատերազմողները՝ Հայերուն հանդէպ։ Առանց պատճառներու երկար թուարկութեան մը, բաւականանանք ըսելով թէ Հայերու դիրքը որոշ էր և որոշ եղաւ։ Արտասահմանի Հայերը՝ իբրև մէկ մարմին՝ դիրք բռնեցին Դաշնակիցներու կողքին, մինչ Թուրքիոյ Հայերը՝ իրենց հպատակութեան անտեղիտալի պարտաւորութիւնները կը կատարէին՝ Թուրք մոլեռանդութիւնը իրենց դէմ գրգռելէ զգուշանալով։ Սակայն տեսնենք թէ Դաշնակից ուժերը, որոնք կ'ենթադրուէր թէ իրե՛նց իսկ շահուն տեսակէտէն ի հաշիւ պիտի առնէին Հայ ազգին անվիրպելի զգացումներն ու տրամադրութիւնները և Հայաստանի ու Կիլիկիոյ ազգագրական պայմաններուն իրենց համար ընծայած բացառիկ պատեհութիւններն, ո՞ր աստիճան կրցան օգտուիլ անոնցմէ և օգնել Թուրքերու ձեռքին մէջ պատանդ մնացած Հայ ազգին։ Հետագայ տեսութիւնը, իբրև անցեալի վերաբերող դէպքերու քննութիւն, կը կցուի Դաշնակից ազգաց ժամուլին այս օրերս հրատարակած քաղաքական քննադատութեանց շարքին։

Արտասահմանի Հայութիւնը չի թերացաւ կանուխէն Դաշնակիցներուն մատնանիշ ընելու՝ մէկ կողմէ երկրի Հայութեան գլխուն վրայ կախուած վտանգը և միւս կողմէ Հայոց իրենց ընծայելիք սատարը։ Բայց Դաշնակիցները աւելի «կարեւոր» սատարներու ետեւէ ըլլալով, շատ պզտիկ գտան Հայերուն ներկայացուցած «չնչին» առաւելութիւնները։ Ռուսիա պէտք չտեսաւ Հայկական ճակատը զօրացնելու և այդ կողմէ վճռական հարուած մը տալու թշնամիին, չհաշուեց թէ Կովկասեան ռազմաճակատին վրայ ուժերու պատկառելի ցուցադրութիւն մը պիտի չվհեցնէր՝ սահմանագլուխէն մինչեւ Տիգրանակերտ և Սեբաստիա՝ Թուրք ազգաբնակութիւնը և ընդհակառակը՝ պիտի ե՛ւ քաջականացնէր վեց նահանգներու ամբողջ Հայ ազգաբնակութիւնը։ Միւս կողմէ՝ արեւմտեան Դաշնակիցները անտեսեցին Թուրքիոյ Միջերկրականեան ծովափին միակ իրապէս խոցելի կէտը՝ Կիլիկիան՝ ուր դաշնակից համեստ ուժի մը ցամաքհանումը մեծ արդիւնքներ կրնար տալ։ Թուրքիոյ ասպարէզ իջնելէն մինչեւ անցեալ ապրիլի վերջը՝ ամբողջ վեց ամիս՝ այդ կարելիութիւնները անեղծ մնացին։ Դաշնակիցները ամէն վայրկեան կարող էին արեւմուտքէն և արեւելքէն Թուրքիային տալ այն մահացու հարուածը որ միանգամայն Հայերուն փրկութիւնը պիտի ըլլար։ Օսմանեան կառավարութիւնը, որ ինքն ալ կ'զգար իրեն համար խիստ վտանգաւոր այս կարելիութիւնները, ամբողջ վեց ամիս վարանեցաւ Հայերու դէմ դրդռիչ վարմունք մը ունենալէ, որպէսզի մի՛ գուցէ իր ձեռքովը փութացուցած ըլլար մեծ վտանգը։ Այն ատեն միայն՝ երբ անիկա համոզում գոյացուց թէ Դաշնակիցները բոլորովին տարբեր ծրագրով մը կը շարժէին, երբ անիկա տեսաւ որ Հայաստանի կողմէն Ռուս յառաջխաղացութիւնն իսկ դանդաղ էր և անմիջական վտանգ չէր սպառնար, ա՛յն ատեն միայն համարձակեցաւ ձեռնարկել իր հայաջինջ ծրագրին գործադրութեանը։ Վանայ և Զէյթունի եղելութիւնները՝ որոնք Հայերուն կողմէ ազդարար նշան մը կրնային համարուիլ ուղղուած Դաշնակիցներուն՝ ընդհակառակը, Թուրքերուն համար միայն ծառայեցին իբրև պատճառանք իրենց գազանութիւններուն ձեռնարկելու։ Ու կոտորածի և տեղահանութեան աւերիչ գործը սկսաւ։

Արտասահմանի Հայութեան ներկայացուցիչները այս անգամ ալ չյաջողեցան Դաշնակից պետութեանց ուշադրութիւնը հրաւիրել հաշիւ ծայր տուած այս գազանութեանց վրայ, մատնանշելով Թուրքիոյ Հայութեան բնաջնջման վերահաս վտանգը, եթէ անմիջական կերպով տեղի չունենար զինեալ միջամտութիւն մը՝ որ Դաշնակիցներուն համար ալ օգտակարութենէ զերծ պիտի չըլլար տակաւին։ Դաշնակիցները չշարժեցան այս անգամ։ Անգլիա, Ռուսիա, Ֆրանսա, բաւական նկատեցին Թուրքիոյ ուղղել հաւաքական սպառնագիր մը, որով կը յայտարարէին թէ Թուրք պաշտօնատարները անձնապէս պատասխանատու պիտի բռնուէին Հայկական կոտորածներուն ու երբ հաշուեյարդարութեան ժամը հնչէր՝ իրենց կառափովը պիտի քաւէին իրենց եղեռնագործութիւնները։ Բայց Թուրքին մարդախոշոշ ախորժակը սրուած էր անգամ մը և այդ սպառնալիքները ուրիշ բանի չէին կրնար ծառայել բայց միայն զայն աւելի կատղեցնելու։ Արդարեւ, յունիս, յուլիս, օգոստոս ամիսներուն մէջ՝ բնաջնջումի գործը աւելի մերկապարանոց և աւելի վայրագ կերպով յառաջ տարուեցաւ. տարագրութիւններու անհամար կարաւանները Փոքր Ասիոյ բոլոր պողոտաներէն կ'ուղղուէին դէպի Միջագետքի և Սուրիոյ անապատները՝ իրենց ճամբուն ամբողջ երկայնքը նշանադրելով խոնջէնքէ ու անսուաղութենէ ինկողներու դիակներով։ Մարդկութեան դէմ գործուած գայթակղութիւնը խիստ մեծ էր. քաղաքակիրթ մարդկութեան խղճմտանքը սասանեցաւ, ըմբոստացաւ։

Ի՞նչ ըրին Դաշնակիցները այս անգամ։ Լորտ Քրու Խորհրդարանին մէջ յայտարարեց թէ «ներկայ հանգամանքներու մէջ իրենք անկարող էին ո՛ և է անմիջական միջոցներ ձեռք առնելու Հայերուն պաշտպանութեանը համար»։ Ու պետական մարդիկն ու մամուլը միաբերան սկսան յայտարարել թէ միայն Գերմանիա՛ն էր որ կրնար, եթէ ուզէր, կասեցնել հայկական կոտորածներն ու հալածանքները...։ Սակայն անշուշտ Գերմանիան չէ՛ր որ պիտի ուզէր դադրեցնել իր թելադրանքովը և իր յայտնի մեղսակցութեամբը կատարուած այս խժդժութիւնները։ Հռովմայ Պապին, չէզոք Պետութիւններու, Ամերիկայի վրայ յառեցան պահ մը հայասէրներու աչքերը...։ Ասոնց պաշտօնական դիմումներն ու բարեխօսութիւնները չէին կրնար ունենալ և չունեցան ակնկալուած արդիւնքը. ընդհակառակը՝ իբրև միակ պատասխան Թուրք կառավարութեան կողմէ՝ ամերիկացիներու ձեռքով կատարուած նպաստի բաշխումի գործն ալ արգիլուեցաւ։ Ու բնաջնջումի գործը կը շարունակուի անխափան։

Երէկ ալ կարդացինք՝ Պաղտատի վրայ քալող անգլօ-հնդկական յաղթական բանակին հրամանատար զօրավար Նիքսընին տրուած հեռագրական հրամանը՝ եթէ կարելի է օգնութեան հասնելու տարագրեալ Հայերուն։ Նկատի ունենալով այն հեռաւորութիւնը որ տակաւին կը զատէ Հայերուն իբրև տարագրավայր ծառայող անապատները անգլօ-հնդիկ ազատարար բանակներէն, մենք շատ կը վախնանք որ այս մարդասիրական հրամանն ալ նոր դրդապատճառ մը ըլլայ մեր դահիճներուն՝ տարագրեալներու մնացորդներուն բնաջնջումը վերջացնելու։

Բոլոր այս սխալներուն միակ պատճառն է՝ Արեւմուտքի քաղաքագէտներուն մէջ Արեւելքի ազգերուն հոգեբանութեան և մտայնութեան մասին տիրող տգիտութիւնը, որ նոյնչափ աղէտաբեր եղաւ Դաշնակիցներուն համար Պալքաններուն մէջ։ Այս սխալներուն թուարկութիւնը իրեն միակ նպատակ ունի՝ ո՛չ թէ դատափետութիւնը պաշտպան Պետութեանց՝ որոնց բարեացակամութենէն կախեալ է յաւէտ Հայերու ցանցառ մնացորդներուն բաղդը, այլ ապագայ նորանոր սխալներու կանխումը, քանի որ դեռ կ'ուզենք անոնք, ինչպէս կը հաւատանք, վերջին փորձ մը փորձել ազատելու բեկորները այս թշուառ ազգին՝ որ Քրիստոնէութեան, Քաղաքակրթութեան և Ազատութեան վսեմ խտէալներուն Մեծ Նահատակը եղաւ Արեւելքի մէջ...։

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՅՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ներկայիս մէջ աշխարհի ամենէն զարմանալի և անխմանալի բաներէն մէկն է, եթէ ոչ անոնց գլխաւորը, յունական արքայափառ Չէզոքութիւնը, տեսակ մը սքանչելիք-ցուցանք։ Անբաղդատելի, անզուգական Չէզոքութիւն մը, որ քանի քանի անգամ մազ մնացեր էր որ հոգին աւանդէր, և որ սակայն կը տեւէ, կը յարատեւէ, կ'աճի, կը զօրանայ, կը յամառի ու կ'ամրապնդուի ի հեճուկս իր գոյութեան դէմ դաւող ու մարտնչող մահացուօրէն թշնամի պատճառներու։ Տեւտոնեան անպարտելի կամքով, աննահանջ յամառութեամբ, անհուն կենսունակութեամբ օժտուած Չէզոքութիւն մը, որ ցարդ կուրծք տուաւ ամենէն ահաւոր յարձակումներուն, ծածուկ կամ յայտնի, ներքին թէ արտաքին։ Մեծայաղթ Չէզոքութիւն մը, հինտէնպուրկեան չափ մարաջախտ Չէզոքութիւն մը, որ երկու անգամ զգետնեց Յունաստանի ամենէն ժողովրդական ու մեծազդեցիկ մարդը, Վէնիզէլոս, երկու անգամ ցրուեց անէացուց հելլէն Խորհրդարանը, նահանջի մատնեց ազգային զգացումը, ոտքի տակ առաւ ու կոխոտեց Հելլէնութեան ամենէն նուիրական շահերը, պատառ-բզիկ ըրաւ, քուրջի վերածեց Յունաստանի պատիւը...։ Ցոյց տուէ՛ք ինծի ուրիշ չէզոքութիւն մը, որ այսքան մեծագործութիւններ կատարած, այսպիսի յաղթանակներ տարած ըլլայ։ Հելլէն Չէզոքութիւնը, հաւատացէ՛ք, աւելի հզօր ու յաղթական հանդիսացաւ քան ո՛ և է պատերազմիկ ազգի զինուորական ուժը, Քայզէրին բանակն ալ մէջը ըլլալով։ Եւ կը տարակուսիմ մեծապէս, որ յունական «զինեալ» միջամտութիւնը —«երազե՛նք սա տարօրինակ երազը»— կարենայ ցոյց տալ յամառ կենսականութեան, անվերածելի դիմադրութեան այսպիսի մեծ ուժ մը։ Մարդիկ կան այսպէս, որոնք բան մը չընելու համար աւելի կորով կը դնեն, կը վատնեն՝ քան ուրիշներ գործելու համար...։

Աւելի ժողովրդական քան Վէնիզէլոս, աւելի հզօր քան ազգային-քաղաքական մեծ Երրորդութիւնը, զգացում, շահ ու պատիւ, Յունական Չէզոքութիւնը հաւատամք մը, կրօնք մը, կրապաշտութիւն մըն է (կռապաշտութիւն չի կարդալ) որուն դէմ ոչինչ կարող է զօրել, ո՛չ խոստում, ո՛չ աղաչանք, ո՛չ սպառնալիք, ո՛չ ճնշում, ո՛չ ալ ո՛ և է պլօքիւս...։

«Չէզոք եմ ու չէզոք պիտի մնամ» կ'ըսէ Յունաստան...։ Երախտագիտութի՞ւն Դաշնակիցներուն հանդէպ, սէ՞ր անոնց համար. — բառե՛ր միայն։ Հելլէնական «մեծ գաղափա՞ր»ը. — հին երա՛զ մը, անցեալին մշուշներուն մէջ տակաւ մարող։ Պուլկար վտանգը՞. — ցնո՛րք, երեւակայութի՛ւն։ Սերպիոյ հետ դաշնագի՞րը. — «քուրջի աղնիւ տեսակէ կտոր մը», ըստ Պէթմանեան սահմանին։ Չէզոքութիւնն է միակ իրականութիւնը, միակ բարիքը...։

Մ. Ս. ԳԻՐՁԵԱՆ

«ԵՐԱԶ ՈՒ ՎԻՇՏ»

Ստորեւ կ'արտատպենք Յառաջաբանը Արսէն-Երկաթի նախորդ շաբթու հրատարակած «Երազ ու Վիշտ» (Հերոսական պատմուածքներ) հատորին։

Ինչպէս պերճանքի առարկայ մը սուգի տան մը մէջ, այս պահուս գրական հատորի մը հրատարակութեան գաղափարը նախ խրտչեցուց զիս։ Արսէն-Երկաթ, յանդուգն հեղինակը այս հատորին, որ ինծի կ'առաջարկէր անոր Յառաջաբան մը գրել, չքաժնեց գաղափարս, ինծի բացատրեց թէ ասիկա ո՛չ զոհար էր, ո՛չ ծաղիկ, այլ իր սի՛րտը զոր կ'ուզէր դնել հայրենիքի մնացող բուրվառին մէջ, և պնդեց որ կատարեմ իր փափաքը...։ Թերեւս այնքան չհամոզուեցայ իր այս գծած պատկերէն՝ որքան անկից յետոյ, նուազ յոռետես վայրկեանի մը ծնունդ սա մտածումէն՝ թէ Գրականութիւնն ալ կեանքի երեւոյթ մըն է, ու ամենէն հզօրներէն, և թէ այն պահուն ուր մարդակերպ վայրի գազան մը մոլեգնած մեր վրայ է ինկեր ու կը յօշոտէ մեզ, լա՛ւ են կեանքի ամէն նշանները որ կը յայտնուին ու կը յայտնե՛ն մեր ապրելու անընկճելի կամքը...։

Երազ ու Վիշտը առնուած է ուղղակի մեր ներկայէն։ Ան Վիշտն է մեր հայրենի տան հիմնայատակ քանդումին և անոր մէջ մեր սիրելիներուն արեան ուղխանոս հոսումին, բայց նաեւ, ան Երազն է վերանորոգմանը Բնակարանին և վերկենդանացմանը Բնակիչներուն, երազի անձայն պատգամ մըն է՝ թէ ոչինչ կրնայ մեռցնել Ազգ մը երբ ան չուզեր մեռնիլ, և պիտի մեռնին աւելի շուտ անո՛նք որ զինք մեռցնել կ'աշխատին...։

Արսէն-Երկաթի առաջին արձակ հատորն է Երազ ու Վիշտը։ Այս երիտասարդ բանաստեղծը, որ մինչեւ հիմա չորս կամ հինգ հատոր հրատարակած է տաղաչափեալ քերթուածներու, ներկայ փոթորիկին մէջ կարծես աւելի ազատ ու լայնաթոք շնչել կարենալու համար՝ կը դիմէ արձակին թեւերուն ու կը թռչի մերթ վար՝ հողին մօտ, մերթ ալ ճախրաւալով կ'անցնի այերին մէջէն։ Արդարեւ, հատորը, որ պատմուածքներու հաւաքածոյ մը կը կոչէ ինքզինք, իրարու խառնուած երկու տարբեր մասերէ կը բաղկանայ, երբեմն միեւնոյն կտորին մէջ իսկ իրարու խառնուած, մին զուտ վիպական և միւսը զուտ բանաստեղծական...։ Ըսի թէ ամենուն ալ նիւթը օրուան կեանքէն առնուած է, կամ աւելի ճիշդը՝ օրուան մահէն...։ Առաջին մասին մէջ՝ եթէ յղացումը չունի փայլակներու շլացուցիչ բոցը, գոնէ լամբարի մը մեղմ լոյսովը կը տարածուի պատմուածքին մէկ ծայրէն միւսը, առանց ոչ մէկ անկիւն մութի մէջ թողելու։ Այսպէս են Ոսկիէ Զոյլը, Հայաստանի զինուորը և Օրօրոցին համարը, որոնք ըստ իս լաւագոյններն են այս շարքին, պատկանելով հանդերձ «ձգտումնաւոր (à tendances) արուեստ»ի այն սեռին, որ [illegible] չէ իրեն յատուկ անպատեհութիւններէն։ Ուրիշ մաս մը, սակայն, — Հսկումը, Մեռելները, Ժամկոչը և Ձիուն մահը — իրենց առաւել կամ նուազ վիպական ձեւին մէջ արձակ քերթուածներ են, և յղացումն ալ, հոն, կ'ըլլայ աւելի խիզախ և կ'արձակէ յանկարծ բոցեր՝ որոնք պիտի ըսէիր երկինքէն զոլցուած են քան թէ երկրէն առնուած...։ Այս խումբին մէջ՝ Մեռելները մանաւանդ, հակառակ Լաւանի վերջերս հրատարակած խոր ու պերճաշուք մէկ էջէն ուղղակի ներշնչուած ըլլալուն, ինքնատիպ է սակայն, որովհետեւ հայկական՝ իր պարունակութեանը մէջ, և կը կազմէ գեղեցկագոյն արտայայտու-

թիւնը Արքէն-Երկաթի գրական էութեան, ժամկոչին հետ, որ ճշմարիտ ու բարձր գրականութեան կոչը մըն է, ան ալ...:

Միայն մ'յաքան՝ Նրազ ու Վիքտօրին վրայ...: Գրականութեան դէր, օ վայրկեան մը կախուած էր գիս, կը ձգէ կ'երթայ, ու կը մնամ նորէն իրականութեան հետ դէմ դէմի...: Այսօր հազար ինը հարիւր տասնըհինգ նոյեմբերի տասն է. դեռ չլսեցինք որ ջարդն ու հալածանքը դադրած ըլլան անդին. անդի՜ն՝ դեռ խումբերով կը մնանին մերինները, կը մեռնին դիւղերով ու քաղաքներով՝ սուրէ, յոգնութենէ ու անօթութենէ, և մէ՛կը չկայ որ անոնց օգնէ...: Երբ ասիկա կը յիշեմ, այսպէս սուր կերպով, կը զղջամ խոստացած ու այս քանի մը տողերը գրած ըլլալուս համար, և կ'ուզեմ երթալ խառնուիլ օտար քաղաքին օտար մարդերուն՝ մոռնալու համար ինքզինքս...:

Գրականութիւնը, իրօք որ, պերճանք մըն է այսօր մեզի համար...:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԱՂԷՏԻ ԵՒ ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

(Այց թիւրքահայ փախստականներին)

XI

Մենք բացարձակապէս անկողմնակալ ենք դէպի յիշեալ ընկերութիւններից մէկը կամ միւսը և նկատում ենք անաչառօրէն, որ նրանք չեն արել փախստականների համար այն, ինչ կարող էին և պարտաւոր էին անել: Բարեգործական Ընկերութիւնը, այդ հնագոյն, խոշորագոյն և բազմաճիւղաւոր հաստատութիւնը փայլում էր իր համարեա կատարեալ ձեռնպահութեամբ: Իսկ կենտրոնական Կոմիտէն և Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը աւելի շուտ մրցում էին փողահաւաքի ձեւերի և հրապարակական կոչերի մէջ, քան արդիւնաւոր գործունէութեան և շինարար ձեռնարկների մէջ: Եւ իրաւ, մի՞թէ այդ ընկերութիւնների ողջ եռանդը պիտի սպառվէր դըլխաւորապէս դրամ ժողովելու վրա, կամ մի՞թէ բաւարար կարելի է համարել նրանց ունեցած գործունէութիւնը, գործակալներ ուղարկել փախստականների կենտրոնացման վայրերը, օգնել նրանց զանազան իրերով և բժշկական պերսօնալի ոյժերով: Չենք ասում պիտանի բաներ չեն սրանք. բայց դրանք չեն կարող գլխաւոր նպատակը համարվել այնպիսի կազմակերպված մարմինների, որոնք կեանքի են կոչվել յատկապէս փախստականների համար: Այդ ընկերութիւններին յայտնի էին ժողովրդական աղէտի չափերը, նրանք գիտէին Էջմիածնում խմբված փախստականների գերեզմանափոր կենցաղավարութեան մասին. գիտէին նաև տեղում գործող մարմինների անձեռնհասութիւնը: Եւ այնու ամենայնիւ ամենածանրակշիռ հարցի նկատմամբ նրանք նոյնքան անտարբեր ու անփոյթ գտնվեցան, որքան կովկասահայ բուրժուազիան:

Մի՞թէ թւած ընկերութիւնները չէին կարող միացեալ ուժերով Էջմիածին ուղարկել բոլոր պարագաներով օժտված այնպիսի մի սուրբ յանձնախումբ, ինչ յիշեցինք մենք վերև, հիմնապէս վերակազմակերպելու համար անկատար գործը և յատկապէս ազատելու փախստականներին բացօթեայ կենցաղից: Խմբված Կովկասի մայրաքաղաքում, ունենալով «ամուր կապեր» բարձրի հետ, կարող էին նրանք բարակներ և վրաններ կառուցանելու գործը դիւրութեամբ գլուխ բերել: Ոչ միայն կարող էին, նրանք պարտաւոր էին այդ ուղղութեամբ աշխատելու, իբրև բարեգործական նպատակներով ու գումարներով օժտված ընկերութիւններ: Դժբաղդաբար սրանք եւ ամփոփ գտնվեցին իրանց հասարակական պարտաճանաչութեան և պատասխանատուութեան մէջ: Համերաշխ գործունէութեան, արդիւնաւոր, ստեղծագործող աշխատանքի փոխարէն՝ գերադասեցին նրանք «առանձին փայլելու» գերազանց դանդիկ ու սխալական մրցածութիւնը կամ «թող փչելու» ձեւական ցուցամոլութիւնը(*):

Եւ երեւակայեցէք Թիֆլիսում, հայութեան կենտրոնում խմբված մի շարք բազմանդամ հայկական ընկերութիւններ որոնք գումարներ ստանում են ոչ միայն Կովկասի, այլ և Ռուսաստանի զանազան վայրերից և արտասահմանեան հայ գաղութներից, և չը կարողացան հայ փախստականների համար այն անել, ինչ անում է Մոսկվայում լատիշական կոմիտէն այնտեղ խմբված լատիշ փախստականների համար(**):

Նոյնիսկ անընդունակ եղան նրանք Կովկասի կենտրոններում (Թիֆլիս ու Բագու) բաց անելու աշխատանքի բիւրօ և յատուկ ջանքերով աշխատանք հայթայթելու կարող, առողջ փախստականների համար, որպէս զի սրանց, որպէս անգործների, չը հեռացնէին քաղաքներից:

Գաղթականական գործում փայլեց իր անգործունէութեամբ նաև հայ մեծ կազմակերպութիւնը՝ կամաւորական շարժման տէրն ու ղեկավարը: Մի կազմակերպութիւն, որ իր կուռ ուժերին առանձնապէս յանձնարարում էր «տղ՛րք տալոմների հարց է» լօզունգը, կապելով դրա հետ իր քաղաքական երազների իրականացման հնարաւորութիւնը, թւում է, այդպիսի մի կազմակերպութիւն ամենից շատ պիտի մտահոգէր մեր երկիրը ապաստանած թիւրքահայ փախստականների պահպանութեան մասին: Չէ՞ որ նրանց վերադարձութիւնը՝ մի խաղաղացած երկրում, հայ ազգաբնակչութեան նիւթը կը կազմէ՝ գոնէ մի քանի կարեւոր կենտրոններում: Բայց ինչո՞ւ անփոյթ ու անտարբեր գտնվեց, ակտիվ գործունէութեան չը ձեռնարկեց այդ կազմակերպութիւնը՝ մասսայօրէն մահացող ժողովրդի գործը գլխացնելու համար:

• Այդ իրաւացի հարցը չունի դժբաղդաբար ոչ մի արդարացի պատասխան: Մենք, անշուշտ, դրամական օժանդակութեան հարց չենք դնում հրապարակի վրայ, այլ անձնուէր մարդկանց կենդանի, եռուն ու բեղուն գործունէութեան պահանջ: Իսկ մարդիկ, որքան կ'ուզէք, ունի այդ կազմակերպութիւնը իր տրամադրութեան տակ:

Նրա լրագրական կոչերն ու աղխատացեան յօդուա փախստականների գումարներ հաւաքելու համար, նոյնքան կրաւորական աշխատանք է, որքան բարեգործական ընկերութիւնների ժողովարարութիւնը կամ բուրժուայի տուած «բարեգործական կապիտալը»: Մի կազմակերպութիւն, որ կարողացաւ բաւական թափով ակտիվ գործունէութիւն ծաւալել կամաւորական շարժման սահմաններում՝ «հայրենիքը ազատելու համար», նա կարող էր և պարտաւոր էր դէթ կիսով չափ աշխատել, որպէսզի կոտորածից ազատված հայրենակիցները փրկվէին նաև մասսայական մահացութեան ճարակից: Նա ունի գաղափարակից ստուար ինտելիգենցիա, բարձր դիրքի ու կոչման տէր համակրողներ, վերջապէս նրա գործունէութեան կ'օժանդակէր կենտրոնական կոմիտէի դրամական ֆօնդը(*):

Այս բոլոր բացատրութիւններից և դիտողութիւններից յետոյ ըստ ամենայնի պարզվեց, կարծում ենք, այն հարցը թէ ինչու հայ գաղթականական աղէտը այնքան լայն և խոր չափեր ընդունեց՝ յատկապէս իր մահացութեան դէպքերով:

Հայ հասարակական կոլլեկտիվի լայն շերտերի անգիտակցութիւն, գործի գլուխ անցած մարմինների անձեռնհասութիւն եւ անկազմակերպութիւն, հայ դրամատէր բուրժուազիայի անտարբերութիւն ու կրաւորականութիւն, հայ ընկերութիւնների և «ուժեղ բազկով» օժտված հայ կազմակերպութեան անփութութիւն ու ապիկարութիւն, և ուրիշ մի շարք հանգամանքներ, որոնց մասին խօսելու տեղը և մանաւանդ ժամանակը չէ այժմ:

Ահա այսպէս դիմաւորեց ռուսահայութիւնը թիւրքահայ փախստականների գաղթականական հեղեղատին:

(Մշակ) Բ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Վ Ե Ր Ջ)

(*) Վատագոյն ախտերից մէկն է կազմում հայկական կեանքում հասարակական գործերի պարտիկուլարիզմը եւ ինդիվիդուալիզացիան: Թւած ընկերութիւնները չունեն տարբերութիւններ ոչ իրանց նպատակների եւ ոչ գործունէութեան եղանակների մէջ: Աւելին, չը կան տարբերութիւններ նաեւ նրանց ղեկավար մարմինների քաղաքական հայեացքների մէջ. միեւնոյն ուղղութեան եւ մտածելակերպի մարդիկ են նրանք: Բայց եւ այնպէս ոչ միայն համերաշխութիւն չը կայ նրանց միակերպ գործունէութեան մէջ համերական աղէտի հանդէպ, այլ եւ բացայայտ թշնամութիւն, մէկը միւսին խանգարելու եւ խոչընդոտելու յատուկ ջանքեր: Պատճա՞ռը. որովհետեւ նրանք տարբեր թայֆաների, խմբակային գրուպաների մարդիկ են եւ առանձնապէս, անհատական փայլելու տենչանքը կազմում է ղեկավար շեֆերի լէյտմոտիվը: Ոչ թէ ընդհանուր գործի բարեխղճութիւնն ու առաջադիմութիւնն է կազմում բոլորի հիմնական ձգտումը, այլ այն անձնական ջանքերը, թէ ի՛նչ եւ ի՛նչպէս անէ ամէն մէկը (ընկերութիւնը) ու հրապարակով երեւայ եւ տեսնվի նրա գերազանցութիւնը միւսների հանդէպ:

(**) Մենք առանձնապէս յանձնարարում ենք ընթերցողին կարդալ «Մշակ»ի թիւ 200ի Բանասիրականը, թղթակցութիւն Մոսկվայից, ուր մանրամասն նկարագրված է լատիշական կոմիտէի բազմակողմանի գործունէութեան իրական պատկերը: Բոլոր նիւթական ու բարոյական ուժերի գործունէութիւն է ծաւալել լատիշական այդ կոմիտէն ռուսական մայրաքաղաքում. Նա բաց է արել՝ 1. Աշխատանքի բաժանմունք, 2. Իրաւաբանական բաժ., 3. Բժշկական բաժ., 4. Շորերի բաժ., 5. Դպրոցական բաժ., 6. Արհեստանոցների բաժ., 7. Տնտեսական բաժ., 8. Տեղեկատու բաժ., 9. Ստատիստիկական բաժ., 10. Լատիշական գիւղատնտեսի եւ կուլտուրայի բաժանմունք: 52 գործող անդամներով եւ 30,000 ր. դրամագլխով լատիշական կոմիտէն տաշ, աւելի մեծ գործ է կատարել 13,000 փախստականների համար, քան հայ բազմանդամ ընկերութիւններն ու եզնիածնի(?) մարմինները են գործել 32,000 փախստականների համար (Էջմիածնում խմբված), ունենալով իրանց տրամադրութեան տակ հարիւր հազարների կապիտալ:

(*) Հաստատիր անհատների անձնուէր գործունէութ, թէեւ՝ այդ կազմակերպութեան շարքերից, չէ փոխում իրերի դրութիւնը: Խօսքը վերաբերում է հաւաքական մի մարմնի ծաւալած գործունէութեան՝ կեանքի կոչված բացառապէս կազմակերպութեան ոյժերի նախաձեռնութեամբ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՐԾԱՆԻՉՆԵՐԸ

ԻՇԽԱՆ ՍԱՊԱՀԷՏՏԻՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ԼՈՐՏ ՔԻՉՆԷՐԻՆ

«Նիր Իսթ» կը հրատարակէ պատճէնը նամակի մը, զոր Իշխան Սապահէտտին ուղղած է Լորտ Քիչնէրին եւ զոր թարգմանաբար կ'արտատպենք, առանց մեր կողմէ ո եւ է խորհրդածութիւն աւելցնելու: Շէրիֆ փաշայի ծանօթ նամակին առթիւ մեր գրածները քիչ տարբերութեամբ կը պատշաճին Թուրքերու լաւագոյնը նկատուած այս իշխանին ալ, որ Թուրքիոյ վերածնութեան կը խօսի տակաւին՝ Թրքութեան մեծ եղեռնին —Հայերու բնաջնջումին— խօսքն անգամ ընելու չը իջանելով...: «Թուրքիոյ Կործանիչները» վերնագիրն է այս նամակին:

Միլորտ,

Լոնտոնու ժողովին մէջ ձեր վերջերս արտասանած մէկ ճառը, հեռագրական գործակալութեանց հաղորդածին համաձայն, կը բովանդակէ հետեւեալ յատկանշական պարբերութիւնը. «Արդար է խոստովանիլ թէ Թուրքերու գործելակերպները անհունօրէն գերազանց են այն գործելակերպներէն որոնք իրենց վարպետ Գերմանացիները անպատուեցին»:

Խորապէս զգածուած այս վեհանձն և ուղիղ խօսքերէն՝ Օսմանեան Ազատական Ընդդիմադիր կուսակցութեան իմ բարեկամներս և ես կը մատուցանենք ձեզ մեր անկեղծ շնորհակալութիւնները: Կը յուսանք նաև որ՝ այն բարեացակամութիւնը որ կ'սկսի երեւան գալ Անգլիոյ ազնիւ միտքերուն մէջ՝ այնքան բանականօրէն ծնունդ առած և սակայն այնքան ուղղամիտ Թուրք ժողովուրդին հանդէպ՝ երթալով աւելի պիտի աճի: Զի մինչդեռ, երեւութապէս, անիրաւ դժկամակութեամբ ձեզի դէմ կը կռուի, միեւնոյն ժամանակ ներքին պայքար մը կը մղէ ի նպաստ այն միեւնոյն դատին որուն յաղթանակին համար դուք և ձեր դաշնակիցները այնքան հերոսաբար կը թափէք ձեր արիւնը:

Պատերազմի սկիզբէն ի վեր զարգացած Թուրքերու մտքին մէջ առաջ եկած այս տրամադրութեան վրա՛յ էր, որ մասնաւորապէս ուզեցի Սուլթանին և իր կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել վերջին հեռագրովս(*): Անոր մէջ կ'ըսէի. «Թրքական և օսմանեան ազգային խղճմտանքը վերջնականապէս դիրք բռնած է Դաշնակիցներու կողքին, մինչեւ այն աստիճան որ, մենք պիտի նախընտրէինք՝ ամենադժբաղդ պարագային՝ պարտուիլ անոնց կողքին որոնց դատը արդար է, քան յաղթանակել Գերմանիոյ կողքին՝ որուն դատը այնքան ակներեւ կերպով անիրաւ է: Պատիւը մեզ կը պարտաւորէ դիմադրել ամէն բիրտ ուժի որ կ'արհամարհէ օրինաւոր իրաւունքները: Այսպէս, ո՛չ ձերբակալութիւնները, ո՛չ հալածանքները, ո՛չ գլխատումները պիտի կրնան երբեք ջընջել օսմանցի հայրենասէրները որոնք՝ Եւրոպայի ընդհանուր շահերուն համար ալ՝ կը պայքարին իրենց անկախութիւնը և ազգային ինքնապատուութիւնը անվրդով պահելու»:

Մենք, օսմանցի բարենորոգիչներս, որ այսչափ տարիներէ ի վեր սիստեմաթիկ կերպով կ'աշխատինք մեր հայրենակիցներուն ցոյց տալու անգլօ-սաքսոն աշխարհի ընկերային և բարոյական գերազանցութիւնը և մեր անոր հետ դաշնակցելուն պէտքը, ուրախութեամբ նշմարեցինք այս արդարասիրութեան ոգին ձեր ազնիւ խօսքերուն մէջ որոնք այնքան պատիւ կը բերեն ձեր երկրին: Դէպի մեզ ցոյց տրուած այս վեհանձն ոգիին ուրիշ ապացոյցներն ալ գտանք գրութիւններուն մէջ ձեր տաղանդաւոր և լայնամիտ հրապարակագիրներէն ոմանց, որոնք պաշտպանեցին սա գերազանցապէս արդար առաջարկը՝ թէ Կ. Պօլիսը պէտք է թողուի զիջումի եկած Թուրքիոյ մը ձեռքը: Այս առաջարկը միանգամայն համաձայն է ազգայնութեանց այն սկզբունքին զոր իրենք Դաշնակիցները կը պաշտպանեն:

Միլո՛րտ, թոյլ տուէք ինծի այստեղ կրկնել ինչ որ ըսած եմ այլուր, թէ՝ մեր ճիգերը՝ որչափ համեստ ըլլային անոնք եթէ աւելի լաւ գնահատուած ու նպաստաւորուած ըլլային Կ. Պոլսոյ մէջ Համաձայնութեան դիւանագիտութեան կողմէ, և եթէ երեք տարի առաջ (Միութենականներուն կողմէ Բ. Դրան վրայ եղած յարձակման առթիւ) Համաձայնութեան ներկայացուցիչները մերժած ըլլային ճանչնալ ոճիրի վրայ հիմնուած կառավարութիւն մը, այսօրուան իշխանութեան բանաբարբիչները երբեք չպիտի կրնային իրենց այս դիրքին տիրանալ: Թուրքիոյ մէջ իշխանութեան պիտի բարձրանար անկեղծօրէն ազատական և բարենորոգիչ կառավարութիւն մը, հետեւաբար՝ սերտ բարեկամակցութիւն մը առաջ պիտի գար Բ. Դրան և Անգլիոյ ու իր բարեկամներուն, ինչպէս նաև Պալքանեան Պետութեանց միջեւ, որոնց ճշմարիտ շահերը կը պահանջեն օսմանեան կայսրութեան պահպանումը:

Այդ պարագային՝ Աւստրիա, ի մեծ օգուտ իր հպատակներուն, ապահովապէս մտքէն իսկ չպիտի անցընէր վերջնագիր ղրկել Սերպիային՝ որ իր բոլոր դրացիներուն բանակներուն պաշտպանութիւնը պիտի վայելէր. և Գերմանիա, Արեւելքի և Արեւմուտքի միացեալ ուժերուն միջև բռնուած՝ յետին անկարողութեան մատնուած պիտի ըլլար՝ առանց կարենալ փորձելու իր սուրը պատեանէն հանել: Իսկ եթէ, այս ամէնուն հակառակ, պատերազմը դարձեալ ծագէր, մենք գո՛նէ գոհունակութիւնը ունեցած պիտի ըլլայինք մեր արիւնը թափելու ձեր կողքին՝ արդար և ազնիւ դատի մը պաշտպանութեան համար: Դժբաղդաբար, այն պահուն երբ «Միութիւն և Յառաջդիմութիւն» կուսակցութեան պետերը այնքան զօրեղ աջակցութիւնը կը վայելէին պաշտօնական Գերմանիոյ և — ինչ որ անհաւատալի կը թուի — կը պաշտպանուէին Համաձայնութեան ներկայացուցիչներէն անգամ, մենք Ազատական բարենորոգիչներս կ'անտեսուէինք Դաշնակիցներու դիւանագիտութենէն, չնայելով որ մենք մեր ազատութեան և նոյն իսկ կեանքին գնովը կը ջանայինք ապահովել անոնց բարեկամութիւնը՝ որ մեր ազգային ծրագրին մաս կը կազմէր:

Բայց եթէ ներկայ պատերազմին առաջքն առնել կարելի չեղաւ, տարբեր պայմաններու և աւելի կամ նուազ հեռաւոր թուականի մը մէջ անոր կրկնութիւնը պէտք է արգիլուի: Այս նպատակը կրնայ ձեռք բերուիլ միայն Արեւելքի մէջ կայուն հաւասարակշռութիւն մը գոյացնելով: Եւ բարենորոգուած ու վերակազմուած Օսմանեան կայսրութեան մը պահպանումը միակ կարելի պայմանն է այդպիսի հաւասարակշռութեան մը:

Ասոր հակառակ, Թուրքիոյ բաժանումը՝ չըթայթափելով ցանկութիւններ որոնց անկարելի է յագուրդ տալ, պիտի ստեղծէր խիստ վտանգաւոր կացութիւն մը: Անկէ առաջ գալիք միջազգային մրցակցութիւնը և յարուցուն անիշխանութիւնը վերջ ի վերջոյ պիտի յանգէր նոր աղէտի մը, նման այն աղէտին որ յաջորդեց Պալքանեան առաջին պատերազմին և որուն մէկ բնական հետեւութիւնն է ներկայ պատերազմը:

Ներկայ պատերազմի ծագման ժամանակ՝ Անգլիա, Թուրքիոյ մեծ և պատմական բարեկամը՝ յայտարարեց թէ Թուրքերուն դէմ չէ՛ր որ պատերազմ կ'ընէր այլ անոնց կառավարութեան դէմ,— խօսքե՛ր որոնք բոլոր լրջախոհ Թուրքերուն երախտագիտութեան արժանացան:

Դժբաղդաբար, օսմանցի հայրենասէրները՝ որոնք այսօր վատթարագոյն չարչարանքները աչք կ'առնեն իրենց երկիրը ազատելու համար «Միութենական» և գերմանական ճիրաններէն, անդադար մեծ ցաւով կը տեսնեն որ, այսօր Դաշնակիցներու իրենց մէջ և չէզոքներու հետ ամէն սակարկութիւնները Թուրքիոյ հողին շուրջ կը դառնան:

Կը հաւատամ ձեզ, միլո՛րտ, որ, իբրև համոզուած պաշտպան մը Դաշնակիցներու դատին, իմ հայրենակիցներս մէկէ աւելի անգամներ ինծի հարցուցած ուղեցին այս մասին և ես անկարող գտնուեցայ գոհացուցիչ պատասխան մը տալ անոնց: Այս բանը բնականաբար կ'անդամալուծէ ջանքերը անոնց որոնք Թուրքիոյ մէջ նուիրուած են արդարութեան դատին, և «Միութիւն և Յառաջդիմութիւն» կուսակցութիւնն ու Գերմանիան է որ կ'օգտուին իրաց այս վիճակէն, ի վնաս մեզի, զուգէ նաև ի վնաս մեր անցեալի և ազգային բարեկամներուն:

Ինքը Ռուսիան առաջինն է իրաց այս կացութեան զոհերուն:

Եթէ կարելի եղած ըլլար ծրագրել և յարատեւօրէն գործադրել գործունէութեան ուղեգիծ մը Բրիտանական կառավարութեան և Ազատական Թուրքիոյ ճշմարիտ ներկայացուցիչներուն միջեւ, ներկայիս անտարակոյս իշխանութեան արմատական փոփոխութիւն մը ձեռք բերած պիտի ըլլայինք Կ. Պոլսոյ մէջ, փոփոխութի՛ւն մը որուն անմիջական մէկ հետեւութիւնը պիտի ըլլար բոլոր Պալքանեան ուժերուն սրբազնապէս(?) Դաշնակից Պետութեանց կողմը հակիլը: Մարդկութեան բարձրագոյն շահերուն համար՝ որոնք կը պահանջեն Դաշնակիցներուն վերջնական յաղթանակը, ինչպէս նաև պարկեշտ և ազատական Թուրքիոյ շահերուն համար՝ մաղթենք որ այսպիսի համաձայնութիւն մը դեռ կարելի ըլլայ իրականացնել:

ՍԱՊԱՀԷՏՏԻՆ

Աթէնք, 28 Մայս. 1915

(*) Իշխանը կ'ակնարկէ այն հեռագրին զոր պատերազմի սկիզբները ղրկած էր Սուլթանին՝ բողոքելով Պետութեան արդի վարիչներուն հորդանաւոր քաղաքականութեան դէմ:

ՏԵՂԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Նախարարապետ Ռուշտի փաշա երկուշբ. օր ժամ մը տեւող այցելութիւն մը տուաւ Ն. Բ. Սուլթանին որդւոյն՝ իշխան Քէմալ-էլ-Տինի, որմէ ետք Բրիտանական Պաշտօնատունը երթալով երկարատեւ [illegible] մը ունեցաւ Սըր Միլն Չիթհամի հետ:

Ն. Բ. Սուլթանի [illegible] մէջ ամփոփուած 9 անձերու և վկաներու հարցաքննութիւնը կատարուեցաւ երէկ, ի ներկայութեան Պատրիարք. Առանձի

ընդհ. դատախազ Պ. Ճէֆէսի։ Ամբաստանեալները Հաստրայի բանտէն կառքով բերուեցան Աթթարինի տեղական դատարանը, ընդ հսկողութեամբ 10 Անգլիացի հրացանակիր զինուորներու։ Պ. Ճէֆէս 3 օր ետ Աղեքսանդրիա միալէ ետք պիտի դառնայ Գահիրէ, ուր պիտի կազմէ իր ամբաստանագիրը։ Դատերազմ. Ատեանը պիտի գումարուի Աղեքսանդրիոյ մէջ, դէպի դեկտ.ի սկիզբը, և նիստերը հրապարակային պիտի ըլլան։

Գուեմանց անգլ. դատարանը հաստատեց յունական «Բրօդոս» շոգենաւին զբրաւումը որ քանի մը ամիս առաջ Միջերկրականի մէջ բռնուած էր՝ երբ պատերազմական արգիլեալ նիւթեր կը փոխադրէր։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՀԱՅՈՑ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Թիֆլիսի մէջ գտնուող փախստականներուն օգնելու համար՝ կանանց և տղայոց յատուկ նոր հիւանդանոց մը բացուած է։

Գանձակի նահանգապետը հեռագրած է Թիֆլիս՝ թէ Գանձակի նահանգին մէջ հիւրընկալուած 10,000 փախստականներէն 8000ը զուրկ է տաք հանդերձներէ։ Ատոնց 2000ը այր, 3000ը կին և 3000ը տղաքներ են։ Ամենքն ալ ձերմակեղէնի պակաս ունին։

Աղեքսանդրապօլի մէջ սաստիկ ցուրտ ընել սկսած և նոյն իսկ ձիւն եկած է։ հակառակ ատոր՝ փախստականները միշտ վրաններու տակ կը գտնուին։ Աղեքսանդրապօլի Քաղ. Ցանձնախումբը դիմած է Կովկասի Քաղ. Միութեան Ցանձնախումբին խնդրելով որ Աղեքսանդրապօլի մէջ ձմեռնային բարակներ (պառաք) կառուցուին։

Անձնեֆէլդ զուտ գերմանական աւանը (Գանձակի նահանգին մէջ) հայ փախստականներու բնակավայրը եղած է։ Հիւանդութեան դէպքեր —փորհարինք և ժանտատենդ— չատցած ըլլալով՝ Անննֆէլդի մէջ ևս 80 անկողինով հիւանդանոց մը հաստատուած է փախստականներու համար։

Վեռազարձ. — Խոյի մէջ գտնուող 2500 Հայաստանցի գաղթականներ արդէն մեկներ են դէպի երկիր, չատերը նոյն իսկ հիւանդ վիճակի մէջ. արդարև, Թերթերը կը գրեն թէ անոնց մէջ տարածուած թանչքը և բծաւոր ժանտատենդը բաւական թուով մահուան դէպքեր կը պատճառեն։ Անօթութենէ և վախէ մեռնողներ ալ եղած են։ Իսկ երեք գաղթականներ, չկրնալով տոկալ իրենց կրած զրկանքներուն, ինքզինքնին կախեր են....

Տիգրանակերտի մէջ կասկածելի պարագաներու տակ մեռած է Գիթլիսի միսիօնար Վեր. Ճօրճ Փ. Նափ, «որ ծնած էր —կը գրէ Կոչնակ— նոյն իսկ Բիթլիսի մէջ ուր անցուց իր գործունէութեան կարևոր չրջանը։ Սասունի կոտորածներուն առթին Ապտիւլ Համիտի կառավարութիւնը զայն հսկողութեան տակ Պոլիս բերաւ և անկէ Ամերիկա ղրկուեցաւ իբրև վտանգաւոր անձնաւորութիւն մը։ Ան եղաւ Սասունի աղէտը աշխարհի աչքին առաջին հրապարակողը և աղէտեալներուն օգնութիւն հասցնողը։ Մր. Նափի մահը վաղահաս դժբախտութիւն մըն է հայոց համար։ Ամերիկացիի մը իրաւունքներով բնկական հայ մըն էր որ կը գործէր Հայաստանի մէջ։»

Պ. Սեռվբէ Օ. Օհանեան, կեսարացի, նախկին չրջանաւարտ Ս. Կարապետ Վանքի վարժարանին, որ իբրև պահեստի սպայ Թուրք բանակին մէջ ծառայելու հարկադրուած պահուն գերի բռնուած է, Միտանիի (Գահիրէ) ամ. գերիներու բանակատեղիէն կը գրէ մեզ՝ խնդրելով որ իր հոն գտնուիլը Արեւի միջոցաւ յայտնենք ամեն անոնց որոնք ուէ է կերպով կը հետաքրքրուին իրմով։ Պ. Օհանեան երկու ամիս հիւանդանոցը մնալէ ետք վերջերս միայն բերուած է Միտանիի բանակատեղին։ Իր առողջութեան և առողջութեան լուրը լսողութեամբ պիտի իմանան իր ծանօթները, ինչպէս ամենէն առաջ իմացաւ «Արև»ի խմբագրապետը որուն Ս. Կ.ի մէջ պաշտօնավարած տարւոյն չրջանաւարտներէն է Պ. Օհանեան։

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ԱԶԳ. ՇԱՀԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ա. վեցամսեայ ցուցակ Հարարի (Հապէշիստան)

Տեարք՝ Թալէր

Հ. Մինասեան 700, Ա. Զամանեան 210, Գ. Հացագործեան 200, Զ. Ստեփանեան 145, Ն. Պալպալեան, Ղ. Գասապեան, Յ. Կիւլեան, Գ. Տէր Բարթող՝ 140ական, Գ. Ստեփանեան 110, Մ. Գէորգօֆֆ, Յ. Պաղտասարեան, Հ. Սօպաճեան (միանուագ) 100ական, Ս. Սէմէրճիպաշեան, Պ. Ադամեան, Յ. Ֆուքթագործեան 80ական, Վ. Զամանեան, Գ. Երզնկացեան, Օ. Գասարճեան, Ս. Տաբաղճեան, Ս. Պալեան՝ 70ական, Ա. Սէմէրճիպաշեան 50, Կ. Տօնիկեան, Ռ. Տօնիկեան, Փ. Սէմէրճիպաշեան՝ 40ական, Մ. Գասապեան, Ի. Կիրակոսեան, Ք. Տէր Նիկողոսեան՝ 35ական, Հ. Սօպաճեան 30, Ն. Խէրպէկեան 20, Գ. Փաթափանեան 15, Ա. Ճիկէրճեան 10, Ռ. Որբերեան (միանուագ) 10, Զ. Զաղացպանեան 9, Տիկ. Օ. Գասարճեան (միանուագ) 5, Մ. Տօրագճեան (միանուագ) 5, Ս. Պալեան (միանուագ) 2։

Համագումար՝ Թալէր 3196

Պ. Արտաւազդ Խանճեան, Թարգմանչապայ Միջերկրականի ֆրանս. նաւաբաժնին մէջ, որ ութ ամիս Տարտանէլ մնալէ վերջ Սելանիկի արշաւախումբին մասնակցած և վերջերս նաւային Ընդհ. Սպայակոյտին Թարգման անուանուած ու ծովակալին նաւուն հետ Բօր-Սայիտ եկած էր, երկօրեայ կարճ այցելութիւն մը տուաւ Աղեքսանդրիա, իր դպրոցական նախկին ընկերներուն՝ Կիւրճեանի և Թէքքեանի։ Արտաւազդ Խանճեան, Պէրպէրեան վարժարանի փայլուն չրջանաւարտներէն, 20 տարիէ ի վեր հաստատուած էր Բարիզ ուր իբրև խմբագիր կ'աշխատակցէր ֆրանս. մեծ Թերթերուն (վերջին անգամ Մաթէնի), միանգամայն վարելով Բարիզի դատարանին մէջ երդուեալ Թարգմանի պաշտօնը։ Թուրքիոյ հետ պատերազմին սկիզբը՝ Խանճեան Թողած է իր ընտանիքն ու պաշտօնները, և իր երկրորդ հայրենիքին՝ Ֆրանսայի ծառայելու տենչէն մղուած, իբրև կամաւոր ստանձնած է ներկայ պաշտօնը, որուն միջոցին մէկէ աւելի անգամներ մահը քսուելով անցած է իր քովէն...։ Աւելցնենք որ վերջին օգոստոսին, «ի վարձ իր մատուցած ամենաթանկագին ծառայութեանց և իր քաջասրտութեան»՝ մեր բարեկամը Նաւատորմի Օրակարգին մէջ յիչատակուելու պատուին արժանացած և Պատերազմի խաչը (croix de guerre) ստացած է, որուն համար ինքը, իր բարեկամներն ու իր ազգը կրնան հպարտ զգալ անչուշտ։

Վեր. Ք. Ճենիզեան, որուն պատահած արկածը ծանուցած էինք, կը գրէ մեզ թէ չնորհիւ Տոքթ. Ն. Թօփճեանի, որ իր բժշկական հմտութեան հետ ստացած է նաև բեկարոյժի փորձառութիւն, կոտրած դաստակին ցաւերը մեղմացած են և մի քանի օրէ ի վեր բաւական հանգիստ է։ Այս առթիւ, մեր բարեկամը կը խնդրէ մենէ իր անկեղծ երախտագիտութիւնն յայտնել բոլոր այն բարեկամաց որոնք այցելութեամբ կամ գրով իրեն համակրութիւն յայտնեցին այս դժբախտութեանը մէջ։

Նիւ-Եօրքի մէջ սկսած է հրատարակուիլ Թիի Նիւ-Արմինիա, անգլիերէն պատկերազարդ կիսամսեայ մը, զոր իրենց պատուակալ խմբագրութեամբ պիտի հովանաւորեն Լորտ Ճէյմս Բրայս, Անաթոլ Ֆրանս, Ժ. Քլէմանսօ, Վ. Պէրար, Ժ. Լօնկէ, Միս Ալիս Ստօն Պլաքուէլ, Լտ. Քլէմընթ, Բրօֆ. Ա. Ս. Բուք, Ժ. Պ. Բէյնըլտս և ուրիշ ականաւոր անձինք։ Հանդէսին տնտեսական մասին գանձապետութիւնն ստանձնած է Տիար Ա. Յ. Թիրեաքեան. բաժնեգինն է տարեկան 2 տոլար։ Հասցէ՝ Mr. A. H. Tiryakian, Treasurer of The New Armenia, 949, Broadway, New-York U. S. A.

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐԵՐ

Յունաստան

Լոնտոն, 21. — Դաչնակից պետութիւնները Յունաստանի հանդէպ տնտեսական և վաճառականական պաշարում (պլօքիւս) յայտարարեցին։ Ռ.

Լոնտոն, 22. — «Թայմզ» Աթէնքէն կ'իմանայ թէ Դաչնակից նաւատորմը Եգէականի և Միջերկրականի մէջ յոյն դրօշակ կրող բոլոր չոգենաւերուն վրայ խիստ խուզարկութիւններ կը կատարէ։

Լոնտոն, 21. — «Կազէթ տը Ֆրանքֆօր» խմբագրականով մը Յունաստանի մէջ պետական հարուածի մը հաւանականութեան մասին վախ կը յայտնէ։

Լոնտոն, 23. — Յունաստանի համար ամենադժուար խնդիրը մնունդի հայթայթման խնդիրն է։ Այս միջոցիս երկրին մէջ գտնուող պատրաստ մթերքը միմիայն երկու չաբաթ կը բաւէ։ Դաչնակիցներու կողմէ յայտարարուած վաճառականական և տնտեսական պաշարումը վտանգաւոր առվ յառաջ պիտի բերէ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՊԷՏՔ Է ՔԱՇՈՒԻ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

Լոնտոն, 21. — Իտալիա Դաչնակից միւս պետութեանց միացաւ Յունաստանէն պահանջելու համար որ Սելանիկէն իր զինուորները դուրս հանէ։ Մօք.

ՅՈՅՆ-ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ

Լոնտոն, 22. — Լոնտոնի Յունական դեսպանը պաչտօնապէս յայտարարեց թէ Յունաստանի և Պուլկարիոյ միջև ոևէ համաձայնութիւն չկայ, բացի Պուլկարիայէն արմտիք գնելու մասին պայմանագրութենէ մը և կ'աւելցնէ թէ Աթէնքի Դաչնակից դեսպանները այս վաւերաթուղթերու մասին տեղեկութիւններ ստացած են։ Մօք.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

Լոնտոն, 23. — Նոր հասնող լուրեր կ'իմացնեն թէ Յունաստան հաւանած է իր բանակը ցրուելու և սահմանագլխին վրայ հաւաքած զինուորները ետ քաշելու։ Յունաստան յայտարարած է որ բացարձակապէս կը մերժէ պատերազմին մասնակցիլ։ Ցայտնապէս անիկա կը վախնայ Գերմանացիներուն չափ Դաչնակիցներէն ալ, և հաւասարապէս կը կասկածի երկու խմբակներու մտադրութիւններէն։ Մօք.

Աթէնք, 23. — Պ. Տըրնի Քօչէն Սելանիկէն հոս վերադարձաւ։ Անիկա պիտի չարունակէ իր բանակցութիւնները, Պալքաններու մէջ Դաչնակիցներուն ընդհանուր գործողութիւն մը ապահովելու նպատակաւ։ Կը յուսացուի որ իր ձեռնարկութիւնները յաջողութեամբ պիտի պսակուին։ Աժ. Հնլ.

Սերպիական ճակատին

Լոնտոն, 20. — Կ'իմացուի թէ Պուլկարները Մանաստըրի կ'սպառնան երեք կողմերէ, Պապունայի կիրճէն, Պրոտէն և Քրիւչէվօյէն։ Մօք.

Լոնտոն, 20. — Ռումէն լրագիրները կը ծանուցանեն թէ Աւստրիացիք սկսած են Դանուբի մէջ ականներ զետեղել։

Լոնտոն, 21. — Բարիզէն հասնող լուրեր ցոյց կուտան թէ Պելկրատէն Սօֆիա տանող երկաթուղւոյ հաղորդակցութիւնը տակաւին չէ հաստատուած։ Գերմանացիք բազմաթիւ գործաւորներ ուղարկած են Սերպերուն կողմէ քանդուած ներքնուղիները նորոգելու համար։ Աժ.Հալ

Աթէնք, 22. — Սերպերը, Նիչ-Լիւսքովաձ ճամբուն վրայ Պուլկարները ծանր պարտութեան մը մատնեցին երեք օր տեւող ճակատամարտէ մը յետոյ։ Պուլկարները՝ որոնց նահանջը խուճապի մատնուեցաւ, մեծաքանակ նիւթեղէններ լքեցին։ Ռ.

Սելանիկ, 22. — Սերպիոյ հարաւակողմին մէջ կացութիւնը օրէ օր կը բարւոքուի։ Պուլկարները Բիիլէբէն չաշուեցան վախնալով որ 2 Սերպ զօրաբաժիններէն կը պաչարուին։ Սերպ հեծելազօրքը Պապունայի կիրճին մէջ յառաջանալով Թշնամւոյն հետքը իսկ չը գըտաւ. կ'երեւայ թէ ան փութով դէպի արեւելք քաչուելու վրայ է։ Ռ.

Բարիզ, 22. — Ֆրանսացիք նոյ. 19ին Սէրնա գետակին վրայ Պուլկարները ետ մղեցին։ Կռիւը յաջորդ օրը վերսկսած է։ Ռ.

Լոնտոն, 23. — Պուքրէչէն հեռագիր մը կ'ըսէ որ Պուլկարները Սերպիական Մակեդոնիան գրաւելէն ալէս կռիւը պիտի դադրեցնեն և Սերպիոյ հետ հաշտութիւն պիտի կնքեն։ Մօք.

Լոնտոն, 23. — Կ'երեւայ թէ գերմանական յատակագծին համաձայն, Աւստրօ-գերմանները պիտի գրաւեն Մանաստըր քաղաքն ու չրջանը՝ Յունեւ-Պուլկար միջադէպերու տեղի չտալու համար։ Պուլկարները կը յառաջեն թէ Բրիչթինայի կը մօտենան՝ հիւսիսէն և արեւելքէն։ Մօք.

ՌՈՒՍ. ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Լոնտոն, 20. — Ռումէն հանրածանօթ պետական մարդ Պ. Ֆիլիբէսքօւ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է.«Ռուսերը երկու չաբաթէն Ռումէն սահմանագլուխին առջեւը պիտի ըլլան, և Պուքրէչի կառավարութենէն Ռումանիան անցնելու համար հրաման պիտի ուզեն։ Կառավարութիւնը զայն պիտի թոյլատրէ այն պարագային երբ Դաչնակիցներու գործօն ուժերը բաւական պիտի ըլլան դէպի իրենց քաչել տալու համար Պուլկար զօրքերը։»

Լոնտոն, 21. — Այսօր կ'իմացուի թէ Ռումէն նախարարները Սինայայի մէջ հանդիպում մը ունեցած են Ռուս պատուիրակութեան անդամներուն հետ որոնց մէջ է նաև Օրաօֆ իչխանը։ Լրագիրները կ'ըսեն թէ կատարուած խօսակցութիւնները զինուորական կարգապահութեան խնդիրներու կը վերաբերին։ Մօք.

Լոնտոն, 23. — Անթելով կ'իմացնեն թէ Զօր. Քուրօբաթքին Պուլկարիոյ վրայ արշաւող բանակին հրամանատարութիւնը պիտի ստանձնէ։ Մօք.

ԻՏԱԼԻԱ ՀԱՄԵՐԱՇԽ

Բարիզ, 21. — Հռոմի մէջ կը յայտարարուի թէ Իտալիա մասնակի հաչտութիւն մը չի կնքելու մասին Դաչնակիցներու հետ համաձայնագիր մը ստորագրած է։ Ռ.

Լոնտոն, 21. — Հռոմէն հասած լուրերը կ'իմացնեն թէ իտալական պաչտօն. չրջանակները կը հաստատեն թէ Իտալիա փութով իր միջամտութիւնը կը պատրաստէ Պալքաններու մէջ։

Լոնտոն, 21. — Ֆրանս. մամուլը կը չնորհաւորէ իտալական կառավարութիւնը Ալպանիոյ մէջ մեծ զինուորական առաքում մը որոչած ըլլալուն համար։

Ֆրանսայի մէջ

Բարիզ, 22. — Բրիտ. զինուորները նոյ. 15ին Կէլիպօլուի մէջ ֆրանս. հրետանիին և զրահաւոր յածանաւերու ռըմբակոծութեանց օգնութեամբ, խրամի մը և ռումբերու մթերանոցի մը տիրացան։ Բոլոր հակայարձակումները ետ մղուեցան։ Ռ.

Լոնտոն, 22. — Թուրքերը և Գերմանները վերջին ծայր մտահոգուած են Թրքօ-գերման խնը ընդծովեաներու անյայտացումին համար, որոնց մասին ո՛ և է լուր չունին։ Մօք.

Արեւելեան ճակատին

Բեթրոկրատ, 22. — (Պաչտ.) Ռիկայի չրջանին մէջ թշնամին պարտուեցաւ Բօրնիվէյսի երկաթուղւոյ գծին վրայ քաչուիլ։ Ստիրի ձախ եզերքին վրայ վերագրաւեցինք Զարթուբաքի և Բօլինիբթչի գիւղերը։ Հ.

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Լոնտոն, 20. — Պարսիկ կառավարութիւնը Շահի հօրեղբայր Մուսթաֆա ել Սալթանէհը, որ Դաչնակից երու համակիր իր ունեցած համակրութիւններովը ծանօթ է, Պարսկաստանի հարաւային կուսակալութեանց կառավարիչ անուանեց։ Մօք.

Լոնտոն, 21. — Պարսից Շահը յայտարարութիւն մը հրատարակած է որով ժողովուրդին կ'ազդարարէ Ռուսերուն հետ խիստ բարեկամաբար վարուիլ։

ԴԷՊ Ի ՊԱՂՏԱՏ

Լոնտոն, 20. — Լահէի մէջ Գերմանիայէն կ'իմանան թէ Միջագետքի Բրիտանական զինուորները Պաղտատէն մէկ քանի քիլօմէթր միայն հեռու կը գտնուին։ 12,000 արաբ կռուողներ միացած են Բրիտանական ուժերուն։ Մօք.

Արեւմտեան ճակատին

Ձիւրիխ, 22. — Կը յիչատակուի թէ արեւմտեան ճակատին եւեւը Գերման զինուորներու կարեւոր կեդրոնացումներ կը կատարուին. անոնց մեծամասնութիւնը հասած է ռուս. ճակատէն ուրկէ կ'ենթադրեն թէ Գերման բանակին մէկ երրորդ մասը քաշուած է։ Այսուհանդերձ տեղն է յիչատակել թէ անկարելի պիտի ըլլայ նոր զօրքեր քաչել՝ Ռուսերուն վերջերս մղած բուռն յարձակողականին պատճառաւ։ Գերմանական այս կեդրոնացումը 7 զօրաբանակ կը գնահատուի։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԶԻՋՈՒՄԸ

«Մոզաբամ»ի այս առաւօտեան լուրը, զոր թարգմանած ենք ի վերոյ, Յունաստանի զօրացրուումին եւ Սելանիկէն իր զօրքերը ետ քաշելուն մասին, դեռ չհաստատեց «Բեկօ-բեր». այսուհանդերձ կը հաստատուի թէ ճիշդ է ան։ Ստորեւ հրատարակուած հեռագիրներն ալ նոյն յոյսը կը ներշնչեն։

Աթէնք, 24. — Պ. Տընի Քօչէն եւ Պ. Կիչըների այցելեցին թագաւորին որ զանոնք ճաշի վար դրաւ։ Հ.

Լոնտոն 23. — Արտաքին գործոց պաշտօնատունը կ'իմացնէ թէ Անգլիոյ նաւահանգիստներուն մէջ ոչ մէկ յունական նաւ բռնուած կամ վար դրուած է եւ թէ յունական նաւահանգիստներուն դէմ ոչ մէկ պաշարում հաստատուած կամ գործադրուած է։

Սերպիական ճակատին

Բրինտիզի, 23. — Սերպ զեկոյց մը Սերպիոյ հիւսիսակողմին մէջ յաջող կռիւներ կը յիշատակէ։ Զեկոյցը կ'աւելցնէ թէ Նիշի արեւմ. կողմը Կուպլօնայի եւ Վէլիքաբլանայի մէջ ու Կէկօվածի լերան վրայ բուռն մասնակռիւներ տեղի ունեցան։ Այս վերջին կէտին մէջ Սերպերը թշնամին խուճապի մատնելով լեռնային հինգ թնդանօթներ գրաւեցին։ Ռ.

Աթէնք, 23. — Սելանիկ գտնուող Սերպ երեսփոխաններ կ'ըսեն թէ Սերպ կառավարութիւնը ինչ ատենէն Մանաստըր պիտի հասնի։ Ֆրանս. նախապէս հասած է։ Պուլկարները Քաչանիկի մէջ երկու անգամ ի զուր յարձակեցան Սերպերուն վրայ։ Ռ.

Արեւելեան ճակատին

Բեթրոկրատ, 23. — (Պաշտ.) Ռիկայի հարաւ-արեւել. կողմը Բուլքարն գիւղին մէջ թշնամին թեթեւօրէն ետ մղեցինք, իր խրամներու մէկ մասը քանդելով։ Իքշքուլ լիճին հարաւակողմը թշնամւոյն յարձակողականը արգիլեցինք։ Պուչէչի հիւսիս-արեւելեան կողմը թշնամին Բէպլէքնին դուրս հանեցինք. աւելի դէպի հարաւ՝ թշնամին գրաւեց Նանօվքա գիւղը։ Հ.

Իտալական ճակատին

Հռոմ, 23. — (Պաշտօն.) Քառսօյի վրայ չոր հակայարձակումներ ետ մղեցինք եւ յարձակողականի սկսելով դէպի Սան Մարթինօ նոր յառաջացումներ կատարեցինք։ Կարեւոր խրամներու տիրացանք, գրաւեցինք 1 թնդանօթ, 2 գնդացիր եւ 200 գերի առինք։ Հ.

Հռոմ. — Սիկիլիոյ՝ Ժիրժանթի, Քաթանի եւ Թրափանի նահանգներուն մէջ հեղեղանման անձրեւներ մեծ աւերումներ գործեցին։ Մաձձարայի մէջ քարառ պատահելով կարգ մը շինութիւններու փլաւ եւ ծառեր արմատախիլ բրաւ։ Սալսօ գետը յորդեցաւ եւ քաղաքը ողողելով բնակիչները ստիպուեցան փախչիլ։ Բազմաթիւ անձեր զոհ գացին։

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ Տպարան
Մ. ՏԱՌՃԱՏԵԱՆ
Imp. Economique, Alex.

ՍԱԿԱՐԱՆ

24 Նոյեմբեր 1915

ԲԱՄՊԱԿ		Բացում	Փակում
	Նոյ.		
	Յունվար	17 5]8	17 11]16
	Մարտ	17 29]32	18 —
	Նոյ.(1916)	17 5]8	17 1]2
ԲԱՄՊԱԿԻ ՀՈՒՆՏ			
	(3 ամիս)		
	(2 ամիս)	107	107

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹ

Դրէտի Ֆոնսիէ	1886	Ֆր.	286.—
» »	1903	»	236.—
» »	1911	»	246.—
Րումէլի Երկաթուղի		»	125.—
Բանամա		»	90.50